

En gjenstridig Byråsjef

Olav Bjerkholt

Erik Brofoss kalte som nyutnevnt finansminister Petter Jakob Bjerve til seg kort etter regjeringdannelsen i november 1945 for å knytte ham til Finansdepartementet. Bare noen få dager etter det første møtet foreslo Brofoss at Bjerve skulle bli byråsjef med utarbeiding av nasjonalbudsjett som hovedoppgave. Bjerve som siktet mot en akademisk karriere rådspurte Frisch før han tok stillingen. Bjerve ble i departementet fram til sommeren 1947 og hadde da hatt ansvaret for de to første nasjonalbudsjettene. Kort etter reiste han til USA for å studere. Etter et år i USA fikk han et nytt tilbud fra Brofoss ...

Kallet

I midten av august 1948 befant Bjerve seg i Berkeley da han fikk svar på søknaden han hadde sendt i april om permisjon fra byråsjefstillingen i ett år til. Permisjon ble innvilget, men samtidig fikk han brev fra Brofoss med et høyst overraskende tilbud om å bli direktør i Byrået. Stillingen var i realiteten ledig etter at Arne Skaug fra 1. mai 1948 ble utnevnt til statssekretær i Utenriksdepartementet for å arbeide med Marshallplanen og neppe ville komme tilbake.

For Bjerve var det et lite velkomment tilbud. En stilling i administrasjonen var ikke det han hadde tenkt seg. At Brofoss kom med tilbudet innebar at Bjerve måtte tenke saken grundig igjennom, og selvsagt var direktørstillingen i Byrået ingen uinteressant jobb. Men likevel, dette måtte han si nei til.

Brofoss var beredt på å overkjøre alle Bjerves motforestillinger og hadde forsøkt å foregripe dem: *'Jeg er klar over at dette på sett og vis vil gripe endrende inn i dine egne planer, men du vil da ha vært borte i 1 år, og skulle vel for så vidt ha suget opp så mye visdom at det var forsvarlig å vende tilbake til Norge.'*

Brofoss la hele sin og regjeringens tyngde i saken: *'Jeg vil selv så innstendig jeg kan tilrå deg å ta imot dette tilbudet, og jeg har også bemyndigelse til å meddele at Statsministeren legger overordentlig stor vekt på at du kan akseptere dette forslaget.'*

Som om ikke dette var nok forsøkte Brofoss ut fra sin helt presise kjennskap til Bjerves egne prioriteringer å ta bort hans alternativer: *'Jeg vil gjerne tilføye som min personlige vurdering, at det ville være fullstendig galt av deg å vente til ut 1949 med å vende tilbake til landet, for da å ta sikte på å komme inn ved Universitetet. Toppstillingene der er blokkert, og hvis det, slik som mange tror, skulle bli et politisk omskifte høsten 1949, er det jo ganske opplagt at ingen legger to pinner i kors*

for at du skal få en personlig stilling ved Universitetet. Det ville under slike forhold være ganske meningsløst om du gikk hen og fortsatte bare som en stipendiat ved Universitetet.' Her kom også en spådom om politisk skifte og en advarsel om at Bjerve ville ha lite å vente av et annet regime.

Brofoss var kjent for å klare å få til de løsninger han ønsket, ikke minst i personalpolitiske spørsmål. Han ventet det vel også i dette tilfellet. Han forsøkte kanskje ubetenksomt å sukke pillen ved å imøtekomme det han visste var Bjerve inderligste ønske om framtidig arbeid: *'I stillingen som sjef for byrået, vil du få all mulig anledning til også å drive med vitenskapelige studier og arbeid.'* Kunne Brofoss virkelig mene at det i Byrået ville være "all mulig anledning" for direktøren til å drive studier?

Brofoss forsøkte også å fjerne de bekymringer Bjerve måtte ha om hvor klar bane det ville være om han sa ja: *'Jeg tror ikke du behøver å frykte for motstand mot en slik ansettelse. Riktignok er jo Jahn nokså variabel i sin oppfatning, men jeg tror ikke det skulle være vanskelig å få ham også til å gå inn for din ansettelse.'* Brofoss tok skammelig feil i hvordan Jahn ville reagere da han omsider skulle få vite om Bjerves kandidatur.

Brofoss la ytterligere press på Bjerve ved å be om umiddelbart svar: *'Som du skjønner haster denne saken temmelig mye, for alle er klar over at det helt uholdbare i situasjonen ved byrået.... Jeg må be om at du behandler dette som det er, som en fortrolig henvendelse til deg, og jeg vil særlig understreke at vi vil sette stor pris på å få svar så snart som overhodet mulig.'* Situasjonen i Byrået var kanskje kriseartet, men Brofoss ville uansett ikke gi Bjerve mye tid og anledning til å tenke seg om.

Dilemma

Etter kallet fra Brofoss var Bjerve i knipe. Hans hang sto så desidert til vitenskapelig arbeid, det var både han selv og alle han kjente klar over. Bjerve var, som Odd Aukrust uttrykte det, "den sterkeste teoretikeren på kullet" – han var ikke for ingenting allerede i

Olav Bjerkholt er professor ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo. (olav.bjerkholt@econ.uio.no) / (olav.bjerkholt@ssb.no)

studietiden mistenkt for "å studere til professor". Men henvendelsen fra Brofoss kunne ikke unngå å gjøre inntrykk.

Det hadde ikke vært helt utenfor Bjerves tankeverden at han kunne komme til å bli tilbudt stillingen som direktør i Byrådet, da ingen syntes å ha regnet med at Skaug ville komme til å sitte lenge. Bjerve hadde hatt en avskjedsprat med Gunnar Jahn på hans kontor i Norges Bank kort før avreisen til USA i 1947, og Jahn hadde sagt, i spøk antok Bjerve: 'De får overta Direktørstillingen i Byrådet De da?' Bjerve hadde svart uten å blunke at det kunne han slett ikke tenke seg.

Bjerve la ikke skjul på overfor Brofoss at tilbudet hadde gjort det vanskelig for ham. Han appellerte til Brofoss om å vurdere hvor hans arbeidskraft ville komme best til rette og diskonterte samtidig betydningen av det arbeidet han håpet å få utført under USA-oppholdet: 'Jeg sjøl håper at jeg vil kunne gjøre mer nytte for meg gjennom vitenskapelig arbeid, som jo i høy grad vil komme til å få et praktisk preg, slik jeg nå legger det opp. Så stor betydning som planleggingen vil komme til å få for Norges økonomi, tror jeg det er av den største betydning at noen stiller med teorien bak planleggingen også. Skal en kunne gjøre framskritt i det praktiske arbeidet med planleggingen, må teorien til enhver tid ligge et hestehode foran.'

Selv om henvendelsen fra Brofoss uttrykkelig var fortrolig gikk Bjerve ut fra at Brofoss ikke hadde noe imot at han tok saken opp med Frisch. Bjerve gransket hjerte og nyrer og la sine tanker åpent fram for Frisch: 'Særlig har jeg grublet over disse to spørsmålene: Hvor kan jeg utnytte evnene mine best? Hvor vil jeg kunne bli til størst nytte for samfunnet?' Når det gjaldt det første spørsmålet kom han til at 'styrken min om noen vel heller ligger i en viss allsidighet (som vil komme forholdsvis best med i Byrådet) enn i utpregede evner på et bestemt felt (f.eks. som teoretiker). Jeg har en kjensle av at om vi nå forutsetter at jeg vil bli en "middels" vitenskapsmann, vil jeg i forhold til dette kanskje kunne bli "noe over middels" byrådirektør!'

For en samfunnsmessig vurdering var imidlertid det andre spørsmålet viktigst og her kunne horisonten være avgjørende:

På kort sikt ville jeg kanskje kunne gjøre mer nytte for meg i Byrådet, jeg tror at jeg på forholdsvis kort tid skulle kunne gjøre en del nyttig arbeid der. Når det gjelder arbeidet med planleggingsteorien, må jeg vedgå at utbyttet ikke er så sikkert. Rett nok synes jeg at det går fortere framover nå, men jeg kan sjølsagt ikke garantere at utbyttet blir verdifullt. Derimot synes jeg nok at det her ligger en mulighet som i "forventningsverdi" på lang sikt ligger en del over den som direktørstillingen byr på. Eller for å si det mer konkret, dersom arbeidet med planleggingsteorien virkelig lykkes for meg, tror jeg at

det på lengre sikt vil kunne få langt større betydning enn det jeg eventuelt vil kunne utrette i Byrådet. Et tredje spørsmål har jeg også tenkt på: Hvor vil det være lettest å finne en annen istedenfor meg.

Rett eller galt, et ryddig og oppriktig resonnement som var en elev av Frisch verdig!

Frisch rykket ut umiddelbart og skrev til Brofoss alt 21. august for å spørre om tiltredelsen kunne utsettes til 1. juli 1949 og om direktørstillingen var forenlig med at Bjerve 'samtidig kunne påta seg et regelmessig, men ikke tidskrevende, (lønnet) arbeid som "consulting economist" ved Socialøkonomisk Institutt'. Bare få dager etterpå kunne Frisch meddele Bjerve Brofoss sine reaksjoner. Bjerve kunne få være tilknyttet Instituttet på den måten Frisch hadde foreslått, men 1. februar 1949 måtte være siste frist for å tiltre stillingen. Frisch var kommet til at det ville være bra med Bjerve som direktør i Byrådet og forsikret Bjerve i karakteristiske frischske ordelag om at det ikke så ut til å være noen konflikt mellom det 'privatoptimale' og det 'sosialoptimale' synspunkt. Det viktigste var at Bjerve måtte få sikre seg et 'vitenskapelig netto-utbytte' både for seg selv og for 'fronten'. Frisch formante Bjerve at han ikke måtte formulere valget mellom 'enten administrasjon eller vitenskap' som unødig skarpt og trakk fram et bilde av de ulike roller som Bjerve kjente fra før:

Kan du huske et bilde jeg brukte en gang. Infanteriet som stormer fram mens dets eget bakenforliggende artilleri holder for terrenget under trommeild. Ingen av de to våpenarter alene kan løse oppgaven. Men samarbeid mellom dem gir en voldsom slagkraft. De to våpenarter beskytter hverandre gjensidig. Du kjenner tilstrekkelig av artilleriets vesen til å kunne bli en virkelig berømt infanterigeneral!

Men altså ikke artillerioffiser!

Bjerve var lite fornøyd med svaret fra Frisch, for ikke å si bitter over at Frisch tilsynelatende ikke forsto at han mer enn noe annet ønsket seg en lærerstilling:

Jeg har jo en del erfaringer når det gjelder arbeid både i Byrådet og i administrasjonen. Dernest kommer at det er så uendelig mange rent administrative problemer som må løses for at Byrådet skal kunne funksjere[!] tilfredsstillende. Jeg er derfor framleis redd for at jeg i tilfelle blir nødt til å bruke de første 5 årene av min direktørtid til å kjempe for å få kontorplass, tilstrekkelig personale, trykkerier til publikasjonene, osv. for ikke å nevne at jeg med den nåværende organisasjon i Byrådet blir nødt til å sette meg grundig inn i og følge arbeidet med ulykkesstatistikk, sinnsykestatistikk, edruelighetsstatistikk osv., osv. Jeg vil jo få hovedansvaret for all statistikken og må sette navnet mitt under den.

Hvorfor akkurat sinnsykestatistikken?

Steile krav

Dagen etter at han fikk svaret fra Frisch stilte Bjerve i et brev til Brofoss datert 31. august 1948 de krav han ville ha oppfylt for å ta stillingen. Bjerves kjennskap til de trangbodde forholdene i Byrået var hovedsakelig basert på det inntrykket han hadde fra sin tid der under krigen. Han kjørte fram som sitt første punkt overfor Brofoss at det manglet kontorplass til 70-80 funksjonærer og en del funksjonærer satt også utenfor Dronningensgt. *'For meg som ikke har deltatt i utarbeidningen av spesialstatistikken på noe punkt, ... er det særlig viktig at jeg når som helst og på korteste varsel kan få konferanser på stedet med byråsjefene så vel som sekretærene'*. Nå skulle direktørens tid bli kostbar!

Bjerves neste punkt var hans inntrykk av at *'Byrået heller ikke fra toppen av er rasjonelt organisert'*, en innledende formulering for å fremme et krav om flere høyere stillinger. Utvidelsen fra 4-5 til 10 byråsjefer betydde at *'jeg i tilfelle [vil] få 9 byråsjefer og en underdirektør daglig "rennende" på kontoret, samstundes med at jeg sjøl må ta meg av en stor del av det nybrottsarbeidet som skal utføres, både når det gjelder den logiske oppbyggingen og den administrative gjennomføringen.'* Byråsjefene ville altså både være for langt borte og for nær til at det vil være bekvemt for den nye direktøren!

Det som ikke var rasjonelt organisert var at med så mange byråsjefer og bare en direktør og en underdirektør på toppen ville det være dårligere avansementsmuligheter enn i departementene. Men løsningsen var klar: *'En rasjonell organisasjon krever derfor at det tilsettes to nye underdirektører.'* Bjerves forslag til hvordan disse skulle utnyttes var følgende: *'Den ene av de to nye underdirektørene overtar den daglige ledelsen av storparten av rutinestatistikken, slik at min befattning med den blir mer formell enn reell. Den andre nye underdirektøren får som sin viktigste oppgave å hjelpe meg med utformingen av de nye undersøkelsene som må settes i gang og med organiseringen samt ledelsen av en ny, sterkt forskningsbetont avdeling.'* Men kunne Byrået ha en direktør som var "mer formell enn reell"?

Bjerve hadde også mannen til å tre inn som leder av forskningsvirksomheten: *'Den ideelle til denne jobben ville være Stein Rossen. Jeg vil i høyeste grad trenge en mann av hans type til å samrå meg med i en rekke tilfelle, og jeg vil trenge enn mann av hans kvalitet til å ta seg av de viktigere spesialoppgaver.'* Hvorfor Stein Rossen, kameraten fra studiet og assistenttiden hos Frisch var nå ansatt i FN i New York? Hvorfor ikke Odd Aukrust? Bjerve så bort fra Aukrust fordi han gikk ut fra at han ville søke og få dosenturestillingen som var ledig på Ås. Uansett ville det til den nye underdirektørstillingen *'ikke være vanskelig å få en mann av høy kvalitet.'* Bjerve unnlot å komme inn på at menn "av høy kvalitet", dvs. gode økonomer, var

en knapphetsfaktor med stor alternativverdi, noe både Brofoss og Frisch var svært oppmerksom på.

Bjerve reiste også et tredje problem. Fordi det ville være vanskelig i stillingen som direktør å si nei til offentlige oppdrag ville han ha en minnelig avtale om at ingen oppnevnelser av ham selv eller andre nøkkelpersoner i Byrået til eksterne oppgaver og verv skulle bli foretatt uten at saken var diskutert på forhånd.

Bjerves noe kravstore og ganske uentusiastiske svar til Brofoss ble da: *'Kan disse problemene løses på en tilfredstillende måte, blir det vel til at jeg aksepterer tilbudet, men jeg understreker at jamvel om dette skjer, ville jeg ha foretrukket å få en dosentstilling ved Universitetet eller ved en av høyskolene.'* Han oppsummerte kravene:

- 1) *Vil jeg kunne regne med at kontorproblemet blir løst på en tilfredsstillende måte innen jeg overtar stillingen?*
- 2) *Er det noen utsikt til å få tilsatt to nye underdirektører innen samme tid eller innen en "rimelig" tid? Subsidiært: Vil det være mulig å få tilsatt en ny underdirektør for "rutinestatistikken" og en særskilt konsulent som foreløpig substitutt for den tredje underdirektøren?*
- 3) *Vil jeg og Byrået kunne regne med å få arbeidsro (ikke i betydningen "ta det rolig", tvert imot)?*

Brofoss kunne neppe ha blitt særlig begeistret over denne reaksjonen. Nå var det Bjerve som stilte kravene.

Våde

Vel en uke etter sitt svar til Brofoss fikk Bjerve et snev av bondeanger og i et brev til Brofoss dempet han ned både kravet om bedre kontorlokaler og om nye stillinger ved å antyde at en forskningsavdeling kanskje kunne opprettes litt uformelt og ledes direkte av direktøren, i hvert fall i starten. Da ville det holde med én ny underdirektørstilling. Han angret på det etterpå, hvis det bare skulle bli én underdirektørstilling så skulle den iallfall være for forskningsvirksomheten.

Selv om Bjerve ga uttrykk for at han ikke ville bli direktør begynte likevel tankene å dreie seg om hva en kunne få til i Byrået. I midten av september utviklet han for Frisch at en ordentlig forskningsavdeling i Byrået *'kunne danne et slags mellomstadium mellom det nåværende Byrå og Økonomisk Institutt i valget av arbeidsoppgaver'*. Det var to oppgaver han trakk fram for en slik avdeling. For det første et dyptgående input-output-system for Norge, og for det andre en ordentlig løpende konjunkturanalyse *'istedenfor det nåværende pjatt'* i Statistiske Meddelelser.

Kommunikasjonen med Frisch var så tett som postgangen mellom Oslo og USA tillot. Alt dagen etter at han hadde svart Brofoss ga han til Frisch uttrykk for skuffelsen over rådet om å ta imot stillingen. Bjerve fant

det nødvendig å minne Frisch om at han i *'mange år har tatt sikte på å gå den vitenskapelige veien'* med en lærerstilling ved Universitetet eller en av høyskolene som siktepunkt. Ikke at han avskrev Byrået som en ikke-vitenskapelig arbeidsplass på noen måte, men så svak som bemanningen i Byrået og forholdene ellers var, ville direktørens innsats bli bundet opp i administrative oppgaver i mange år framover. Bjerve minnet Frisch også om hvordan det var å lage de første nasjonalbudsjettene i Finansdepartementet: *'Jeg vil ikke risikere å komme i samme stilling i Byrået som jeg delvis var i under arbeidet mitt i Finansdepartementet, at jeg måtte utføre en vesentlig del av det logiske arbeidet alene uten å få effektiv kritikk og effektiv avløsning.'*

Frisch tok Bjerves skuffelse alvorlig og han hadde også fått en bedre forståelse av Bjerves dilemma. Han rykket ut for annen gang for Bjerve allerede tidlig i september med et nytt brev til Brofoss, mer gjennomtenkt enn i forrige runde. Frisch tok selvkritikk overfor Brofoss for å ha *'overvurdert muligheten for å finne en løsning i Byrået som kan gjøre det mulig for direktøren å arbeide med det vitenskapelige grunnlag for Byråets virksomhet, ... kanskje har jeg også lagt utilstrekkelig vekt på Bjerves egne ønsker i retning av vitenskapelig arbeid.'*

Frisch hadde av en telefonsamtale med Brofoss forstått at Bjerves krav om nye underdirektørstillinger var uantakelig, men ga Frisch ga ikke opp. Overfor Brofoss ga han Bjerve maksimal støtte når det gjaldt dette kravet. Bjerves brev lyste ifølge Frisch *'av den mest strålende saklighet, energi og vilje til å lage noe som virkelig godt'*. Brofoss og statsministeren *'så rett da dere bestemte dere til å gi Bjerve tilbudet'*. Men noe må legges til rette hvis Bjerve skal kunne *'skape det vitenskapelige miljø omkring Byrået som han personlig trenger og som også må til hvis det skal lykkes "å bringe Byrået på fote igjen".'*

Frisch bekreftet også at Bjerve har *'fullkommen rett'* i at Frisch sto fullt og helt bak de krav han hadde stilt: *'Bjerve [har] kunnet presisere detaljene bedre enn jeg kunne, men grunntanken er helt og holdent den samme.'* Bjerves krav var *'begrunnet ut fra saklige og vitenskapelige hensyn [og ikke] uttrykk for en personlig fordringsfullhet fra Bjerves side.'* Hvis Bjerves krav kunne innfris *'særlig dette med de to underdirektørene'*, ville Frisch råde ham til å akseptere. Hvis Bjerve bestemte seg for ikke å akseptere tilbudet, ville Frisch *'så kraftig jeg kan'* arbeide for å skaffe ham en akademisk stilling: *'Han er en mann av den kaliber at vi for all del må sørge for at landet ikke mister ham.'* Det som trengtes var et tilsagn fra handelsministeren og statsministeren om de to nye stillingene. *'Jeg er ikke i tvil om at en løsning med Bjerve som sjef for Byrået og med ordninger stort sett slik han nevner, vil være den absolutt beste løsning som kan tenkes fra landets synspunkt.'*

Det skinte igjennom at Frisch var fornøyd med sitt brev til Brofoss og han meddelte det også til Bjerve: *'Hvis ikke mitt brev av i dag til Brofoss har styrket din "bargaining power" da vet jeg ikke hvorledes det skal gjøres.'* Frisch lovt også at han var klar til *'ny uttrykking'* dersom det skulle være nødvendig. Det skulle det bli!

Bjerve fikk høre fra Aukrust at han i begynnelsen av oktober hadde hatt en "mystisk" telefonsamtale med Frisch som i dulgte vendinger hadde antydnet at Bjerve hadde fått et tilbud om en høyt plassert stilling. Aukrust refererte for Bjerve at Frisch hadde sagt at han *'ikke ville la deg gå tapt'*, Aukrust ante ikke hva det dreide seg om. Bjerve syntes derfor han måtte gi Aukrust en slags forklaring men holdt kortene skjult (*'Hva den nevnte høyere stilling gjelder, er jeg dessverre helt avskåret fra å fortelle'*). Noe mer måtte han si og lot Aukrust få vite at *'da det ikke er en vitenskapelig stilling, var jeg ikke særlig interessert. På den andre siden lå forholdet slik an at jeg vanskelig kunne si tvert nei. Jeg valgte derfor å svare at jeg kanskje kunne ta jobben under forutsetning av at det ble gjennomført visse organisatoriske endringer (nokså vidtgående), både fordi jeg oppriktig mente at det var nødvendig og fordi at jeg i så fall kanskje ville komme til å trives i arbeidet.'* Aukrust som satt på sitt byråsjefkontor i Byrået og leste dette, kunne naturligvis ikke la være å spekulere på hvilken stilling det kunne dreie seg om.

Bjerve lette etter andre utveier. Han utesket Frisch nok en gang om det ikke kunne bli muligheter for et nytt dosentur ved Universitetet. Direktørstillingen lot han nå som om han hadde fått på avstand. Siden Brofoss ikke hadde svart på den knappe måneden som hadde gått, hadde Bjerve gått ut fra at *'det ikke blir noe mer spørsmål om å ta stillingen i Byrået. Jeg sørger ikke noe over det, tvert imot, og nå har det hele kommet så pass på avstand at jeg har sluttet å tenke på det også.'*

I begynnelsen av oktober kaster Frisch ubetenksomt fram nye fluktmuligheter. Mahalanobis, lederen av Indian Statistical Institute i Calcutta, var på besøk i Oslo. Frisch skrev en notis i avisen om besøket. Mahalanobis var interessert i å få over en norsk senior eller semisenior økonom for et halvt år for å *'insitere dem om økonomiske planleggingsproblemer, nasjonalbudsjett mv.'* Bjerve ble umiddelbart oppglødd: *'Jobben i India frister meg virkelig over evne. Det ville bli en stor opplevelse å være der en tid, og jeg skulle tro lærerik også.'* Ja, monn det! Men Frisch hadde ikke gitt mange opplysninger om hva det dreide seg om. Bjerve måtte skrive tilbake og spørre om det meste. Arten av arbeidet, undervisning eller administrativt? Hvor i India? Med eller uten familie? Skaffes det bolig? Blir reiseutgiftene dekket? Lønnsvilkårene? Ingenting var klarlagt. Og så var det klausulen i permisjonsforlengelsen igjen.

Bjerve ble raskt brakt ned på jorda igjen, Frisch hadde truffet på Brofoss og berettet: *'Jeg snakket nettopp med Brofoss. Saken med Statistisk sentralbyrå er fremdeles høyaktuell.'* Nå la Frisch press på Bjerve, åpenbart ut fra samråd med Brofoss: *'Hvis ikke du tar imot Byrådet blir det framtvunget en løsning som jeg personlig tror ikke vil bli den beste på lang sikt. Slik som saken nå ligger an vil jeg påny rå deg til å ta imot Byrådet, men på de uttrykkelige betingelser vi før har drøftet. Jeg kan iallfall bistå deg med all mulig støtte personlig og saklig så lenge jeg kan stå på bena.'* Hva var "løsningen" som ville bli "framtvunget"?

Avvisning

Endelig svarte Brofoss! Han hadde ikke latt seg overbevise verken av Bjerve eller av Frisch og avviste blankt kravet om toppstillinger: *'Jeg tror imidlertid ikke at det er mulig å stille opp dette som vilkår på forhånd. Det henger sammen med den naturlige uvilje som det er både i Finansdepartementet og Stortinget mot å ta opp nye bevilgninger av denne art. Det annet og mer avgjørende etter min mening er at det hele er et spørsmål om antall kvalifiserte folk. Vi får jo ikke en eneste mer kvalifisert mann mer i Norge gjennom en slik omgruppering av stillinger.'* Et drepende enkelt, men overbevisende resonnement, i hvert fall på kort sikt. Hvis ikke Bjerve kunne påvise at avkastningen av gode økonomer i toppstillinger i Byrådet var større enn andre steder, hadde han et tapt slag.

Brofoss antydte at Bjerve heller skulle sette i gang uformelle omorganiseringer og se om han kunne få dem til å virke: *'Du vil da kunne plukke ut folkene selv, og kunne sette arbeidet mer i sving enn du vil kunne om du fra starten av skal organisere formelle avdelinger eller underdirektorater. Når det har vist seg at denne ordning i praksis er den eneste tilfredsstillende, er tiden inne til å ta opp spørsmålet om formell organisering som svarer til den faktiske realitet. På forhånd vil etter mitt skjønn en slik diskusjon ikke føre til noe resultat. Jeg må derfor så innstendig jeg kan rå deg til å ta stillingen på de premisser som vi før har drøftet og som jeg her gjentar. Jeg vil gjerne høre fra deg snarest om ditt syn på saken.'*

Det var en kalddusj, Brofoss vek ikke en tomme og med gode argumenter. Bjerve svarte igjen ganske umiddelbart 15. november og var heller ikke innstilt på å vike. Det fikk bære eller briste. Bjerve rekapitulerte de spørsmålene han hadde stilt tidligere og summerte opp:

Av disse har du i ditt siste brev svart på spørsmål 2) ... ditt svar kan tolkes slik: 1) Verken Finansdepartementet eller Stortinget vil gå med på å opprette de to mellomstillingene jeg har foreslått, på det nåværende tidspunkt. 2) Det kan ikke gis noen form for tilsagn om opprettelse av slike stillinger innen en "rimelig" framtid heller. Er denne tolk-

ingen riktig, blir mitt svar dette: Jeg søker ikke stillingen som direktør av Byrådet.

Det skulle ikke bli siste gangen Bjerve frasa seg stillingen. Bjerve gjorde sitt syn ytterligere klart:

Dersom jeg skulle ta på meg jobben som sjef for Byrådet, måtte det være for å bygge ut Byrådet som analyse- og forskningsinstitusjon. Dette ville jeg kanskje kunne klare bedre enn de andre som jeg regner med vil søke, forutsatt at jeg får et minimum av støtte fra folk i toppklasse og forutsatt at jeg kan nytte andre til å utføre en stor del av det rent administrative arbeid. Derfor var det at jeg foreslo de to nye underdirektører.

Bjerve rapporterte nok en gang til Frisch om den nye vending i saken. Frisch rykket ut for tredje gang! Overfor Brofoss ga han Bjerve full moralsk støtte:

... jeg sender Dem et par linjer for inntrengende å be Dem om å gå inn på den linjen Bjerve legger opp, altså gi ham en slags "moralisk garanti" fra dem selv og Statsministeren om at dere vil gjøre hva dere kan for å skaffe to stillinger. ... Personlig er jeg ikke i tvil om at dette saklig sett er den ubetinget riktige løsning og at løsningen av dette spørsmålet vil komme til å bli av meget stor betydning for arbeidet med å underbygge landets økonomiske politikk i årene framover. Noe av det viktigste vi må passe på er å gi våre toppfolk slike arbeidsvilkår at de blir i landet.

Brofoss begynte nok nå å bli lei av alle Frischs "utrykninger". Han svarte imidlertid Bjerve kontant tilbake, og hadde heller ikke mye å gi. Å be Stortinget om to nye underdirektørstillinger til Byrådet i tillegg til den som ble opprettet i 1946, anså Brofoss for umulig. Han fant nok Bjerve kravstor og med liten forståelse for hvordan forholdene var ikke bare i Byrådet, men i forvaltningen generelt:

Jeg kan forstå at du vil verge deg mot å bli en ren administrator. Jeg synes ikke at konsekvensene nødvendigvis må være at du skal ha hele tre underdirektørstillinger formelt opprettet. Jeg ber deg et øyeblikk tenke på hvorledes situasjonen er for statsrådene. Jeg er nødt til å befatte meg med en mengde ting både av administrativ og annen art som i grunnen burde være meg ganske uvedkommende. Men jeg er nødt til det under de enkle forhold som vi tross alt arbeider under her i Norge. Du kan aldri regne med at du kan komme i en stilling hvor du bare kan sysle med de ting du helst vil ta fatt på selv. Men med en gitt arbeidsstokk kan du selv foreta den fordeling av arbeidet som en anser hensiktsmessig for å utnytte sin arbeidskraft. Som du kjenner til, arbeidet jeg jo selv etter denne formen i Finansdepartementet, og nå senere i Handels-

departementet. Et uortodoks syn på den administrative oppbygging kan her føre langt.

Han gjentok presset på Bjerve i mer formynderske ord enn tidligere: *'I lys av det som jeg her har sagt, ber jeg deg påny overveie situasjonen. ... det er min absolutte overbevisning at hvis du nå ikke ønsker å overta denne stillingen, vil du gjøre noe som du senere kommer til å angre på.'*

Mistanker

Brofoss' avvisende holdning til å etterkomme kravene hadde nok satt en støkk i Bjerve. Han forsikret Frisch om at han sto fast på sitt svar av 15. november (*'Jeg skjønner oppriktig talt ikke at [Brofoss] vil kaste bort tiden med å forsøke å presse meg inn i denne stillingen. Sjøl synes jeg nå at jeg har bøyet meg så langt at jeg ikke plikter å bøye meg lengre. Jeg må jo ha en viss rett til å legge vekt på mine egne ønsker også.'*).

I blank avvisning av Brofoss' sitt påtrykk på ham sa Bjerve til Frisch: *'Hadde jeg i dag hatt fritt valg mellom en dosentstilling og Byrået i omorganisert form, ville jeg ha valgt det første, men jeg må vedgå at jeg har svingt fram og tilbake alt etter hvor optimistisk jeg har vært når det gjelder mitt vitenskapelige arbeid. Nettopp nå er jeg optimistisk!'*

Gleden over å være til stede i et førsteklasses forskningsmiljø i USA hadde gitt Bjerve atskillig optimisme: *'Det har vært svinaktig morsomt på Cowles Commission i det siste. Når jeg tenker på hvor morsomt det kan bli på Økonomisk Institutt med liknende diskusjoner, er jeg sannelig ikke fristet til å bli "nedstøvet" i Byrået.'* Frisch svarte med å erklære seg *'100 pst enig'* og *'dypt skuffet over Brofoss' lite energiske og lite vidtskuende stilling'*.

På dette tidspunkt oppsto det både hos Frisch og hos Bjerve en mistanke om at Brofoss steile avvisning skyldtes grunner han ikke la åpent fram. Frischs mistanke var som følger: *'Det er kommet krypende en tanke som jeg helst vil vise fra meg, men som stadig kommer igjen og plager meg: Skulle Brofoss være engstelig for at Byrået skal bli for mektig? Og spesielt for at en personalunion eller riktigere et "familieaksjeselskap" som kontrollerer kombinasjonen Byrå + Institutt skulle bli for mektig? Jeg vil tro at dette er tøv, men tanken er plagsom.'*

Bjerve trodde ikke så mye på Frischs hypotese, men hadde en annen teori: *'Men jeg skal innrømme at jeg har vært litt plaget av et beslektet spørsmål, nemlig dette: Kan det være mulig at Brofoss har andre planer om å få opprettet et forskingsinstitutt av den typen jeg har skissert for Byråets vedkommende, og at han personlig er interessert i det?'* Bjerve konkluderte likevel med at denne teorien trolig også var tøv, men at Brofoss' holdning mest sannsynlig kunne forklares med at han *'vil slippe lettest unda problemet, dessverre ser det ut til*

at det er et alt for typisk trekk ved politikerne.' Kunne Brofoss virkelig tiltros å spille med skjulte kort overfor Bjerve?

Bordet fanger

I midten av desember 1948 reiste Stein Rossen på besøk hjem til Norge. I Oslo ville han forhandle både på Bjerves og egne vegne med Brofoss og om mulig også med statsministeren. Den 21. desember oppsøkte Rossen Brofoss på kontoret. Han hadde på forhånd sendt et brev som nærmest var en søknad, der han ba om å få ledelsen av den forskningsavdelingen Bjerve hadde bedt om å få opprette. Rossen hadde fått et hyggelig svar fra Brofoss som sa at det var utelukket å opprette en slik lederstilling i det forestående budsjettet, dvs. for 1949/50. Han tilbød i stedet Rossen å bli byråsjef med gunstige betingelser uten spesifisert arbeidsområde dersom han ville komme hjem.

Brofoss tok seg god tid og under møtet åpnet og leste han det siste brevet fra Bjerve med nok et uttrykk for dennes ubøyelige vilje. Brofoss tok innover seg at Bjerve nå hadde sagt farvel til direktørstillingen. Han ga uttrykk for at Bjerve gjorde sitt livs største tabbe og at det var leitt når det gjaldt en som han regnet som en så god venn. Til Rossen forklarte han Bjerves avslag med Frischs uheldige innflytelse. Litt urettferdig kan nå det synes, Frisch hadde jo tross alt øvd et klart press på Bjerve i retning av å ta stillingen. Brofoss var mismodig. Som Rossen refererte for Bjerve, *'hvis du ga faen i Byrået, så vil han også gjøre det'*. Brofoss betraktet Erling Petersen som den eneste mulige kandidat til jobben og sa til Rossen at for sin del kunne akseptere Petersen, men regjeringen ville ikke ha ham.

På regjeringskonferansen 23. desember 1948 valgte Brofoss å presentere Bjerves ideer og krav uten særlig tro på at det ville komme noe ut av det. Statsminister Gerharden og finansminister Meisdalshagen ga imidlertid på sparket og til Brofoss' store forbauselse tilsagn om at Byrået skulle reorganiseres med utgangspunkt i Bjerves ideer. Betingelsen de stilte var at Bjerve først måtte ta stillingen og deretter fremme forslagene.

Med prinsipiell tilslutning fra regjeringskonferansen og full oppbakking av statsminister og finansminister var jo dette ikke langt fra den forhåndsklarering Bjerve hadde bedt om! Men rent praktisk var det for sent å få forslagene med i budsjettet 1949/50. Før neste budsjett kom valget høsten 1949 med den usikkerhet det betydde. Brofoss fikk i oppdrag å skrive på vegne av regjeringen til Bjerve om utfallet av møtet. Statsministeren hadde også gitt uttrykk for at han svært gjerne ville snakke med Rossen om saken.

Rossen hadde tidlig på julaften et møte med statsminister Gerhardsen som ga uttrykk for at det neppe bli politisk bråk omkring reorganisering av Byrået. Både LO og næringsorganisasjonene var klar over at

det sto dårlig til i Byrådet. Selv med et dårlig valg for Arbeiderpartiet ville det likevel være det eneste regjeringsdyktige parti. Gerhardsen forventet at vårsesjonen 1949 i Stortinget ville vare til ut i juli, slik at Bjerve kunne sende inn - som direktør - sine forslag om reorganisering av Byrådet i juni for eventuell tilleggsbevilling i juli uten å vente på budsjettet året etter. Gerhardsen gjentok flere ganger overfor Rossen at regjeringen ville betrakte Bjerves forslag med største velvilje.

Rossen var så overrasket over den vending saken hadde tatt at han måtte spørre Gerhardsen om hvordan det kunne ha seg at Brofoss var så mye mindre villig og mindre optimistisk i denne saken enn Gerhardsen og Meisdalshagen. Gerhardsen feide det bare av med at så vidt han forsto var de alle tre fullstendig enige. Gerhardsen hadde forbeholdt seg at de enkelte kravene fra Bjerve måtte komme opp til diskusjon. Samtidig hadde han avgitt moralsk forpliktende utsegn om at Byrådet skulle reorganiseres med utgangspunkt i Bjerves forslag.

Brofoss lot julehelgen passere før han dagen før nyttårsaften 1948 skrev til Bjerve om regjeringskonferansen. Han gjorde det kort og uten å røpe sine egne følelser: *'Både Statsministeren og Finansministeren ga uttrykk for at de var villige til å gi et slikt tilsagn som du hadde bedt om ... Dette tilsagn innebærer at Regjeringen, om den fortsatt blir sittende etter valget, er villig til å gå inn for en proposisjon om en slik administrasjonsordning som du har tenkt deg. Jeg går ut fra at etter dette vil du være villig til å ta jobben.'*

Bjerve ble overrasket, men kom ikke med gledesyttringer. Han virket heller nesten skuffet over den vending saken hadde tatt. Han innså at dette var absolutt siste anledning til å ta stilling til tilbudet, tenkte på det et par dager før han skrev tilbake til Brofoss: *'Jeg skal sjølsagt holde det jeg har lovt.'* Han var riktignok langt fra sikker på at alt var i havn, men nå var det bare å si enten ja eller nei: *'I tillit til tilsagnet jeg har fått, kommer jeg til å søke stillingen som direktør i Byrådet så snart den blir kunngjort ledig. ... Jeg håper nå på at jeg ikke vil komme til å angre på denne avgjørelsen. Jeg er svært takknemlig for den stilling som regjeringen har tatt til spørsmålet. Med en slik omorganisering som jeg har foreslått, skulle det være gode muligheter for å få noe ordentlig ut av Byrådet, og jeg tror det vil bli morsomt arbeid under slike vilkår.'*

Til Frisch slapp Bjerve litt mer ut av seg: *'Jeg var ikke sikker på om jeg skulle le eller gråte, men alt i alt må jeg vel si at jeg er fornøyd. Det må da vel kunne gå an å få noe bra ut av Byrådet på disse vilkårene.'* Bordet fanget, *'noe annet kunne jeg sjølsagt ikke gjøre'*, fikk Frisch vite. Samtidig begynte tankene å kretse stadig sterkere om den stillingen han snart skulle overta, særlig om forskningsoppgavene som kunne tas opp ('jeg

tror at på de vilkårene jeg nå har fått, vil det bli moro å arbeide i Byrådet').

Frisch fikk nyheten og hadde bare tid til å sende et hastig diktet brev:

Kjære Bjerve! Dette i all hast. Jeg gratulerer Norge og deg hjerteligst med den ordningen som jeg nå er sikker på kommer i stand. Jeg vil be deg alltid å huske på at du har et hjem på Universitetets Sosial-økonomiske Institutt og alltid kan komme dit med dine plager og forhåpentligvis også med dine gleder. Walk in – rain or shine.

Kortene på bordet

Aukrust var fortsatt byråsjef i Byrådet og ville derfor om kort tid bli Bjerves underordnede. Nå gjaldt det for Bjerve å få sagt fra at han allerede hadde "utnevnt" Rossen til "forskningssjef" og således til overkikador for Aukrusts nasjonalregnskapskontor. Det ante ham at Aukrust kanskje ikke ville synes at det var helt veloverveid, ikke minst i forhold til Aukrust som en mulig interessent i stillingen. Det var bare å hoppe i det. Etter å ha meddelt at han hadde tilbudt Rossen forskningssjefstillingen, fortsatte Bjerve:

Jeg regnet da med som sjølsagt at du ikke var interessert. Det er mulig at jeg her har handlet ubetentkt, men det som hele tiden har fått meg til å være så sikker på at du heller vil ha dosentstillingen på Ås enn en underdirektørstilling i Byrådet, er vel dels dine tidligere uttalelser og dels en "prosjeksjon" av min preferanse skal på deg! Jeg må tilstå at dette har sjenert meg noe nå når det virkelig er blitt alvor, først da gikk det opp for meg at kanskje ville du ha vært interessert likevel?

Bjerve ba forsiktig om tilgivelse for ikke å ha vært mer meddelsom og benyttet anledningen til å uteske Aukrust om mulighetene til å få skikk på Byrådet:

I dag kjenner jo du Byrådet mye bedre enn meg. Hvordan tror du at de eldre funksjonærene vil reagere? Enn de yngre? Hva mener du om mulighetene for å få tak i nye og flinke folk? Har du noen å foreslå? Har du noe ideer om hvordan forskningsavdelingen best bør legges opp? Min plan er å lage noe liknende som det svenske Konjunkturinstituttet, bare en god del bedre! Hva mener du om det? Har du noen ideer med omsyn til omorganisering for øvrig? At det må organiseres et eget "regnekontor" er vel sjølsagt.

Aukrust svarte omgående morgenen etter at han hadde sovet på brevet han hadde fått om kvelden og skrev sammenhengende i 3-4 timer. Han hadde hatt mistanker de siste par månedene, men ikke visst noe definitivt. Meddelelsene vakte blandede og til dels sterke reaksjoner. Aukrust betraktet Bjerve som sin beste venn og valgte derfor *'å kramme ut med alt'*.

Etter å ha lest Bjerves brev hadde han følt skuffelse og bitterhet. Kanskje hadde han ubevisst lekt med tanken om at han en gang selv kunne overta sjefsstolen i Byrået? På den bakgrunn kunne han i og for seg være svært tilfreds med å få Bjerve som sjef, fordi han regnet det som overveiende sannsynlig at Bjerve ville forflytte seg til Universitetet. Aukrust følte seg derfor ikke så mye forbigått av Bjerve, men med Rossen var det annen sak:

Når en selv kjenner seg kapabel som sjefssemne, så er det så sin sak med en gang å få et helt hierarki av direkte overordnede, spesielt når de personer det gjelder delvis er yngre enn en selv uten at jeg i det hele tatt har visst hva som forestod, og uten å få adgang til å konkurrere. Jeg ville vel ikke være et normalt menneske, om jeg ikke kjente meg pinlig berørt av slikt. Du sier selv at du har handlet en smule ubetenksomt, og jeg kan ikke annet enn være enig med deg i det. På den andre siden kan jeg så levende forstå deg og sette meg inn i hvordan det hele er gått til. Og å forstå er å tilgi, vet du nok, så for så vidt er alt i orden. Det blir vel noe moro å finne på for meg også.

Aukrust hadde snakket mye om å bli dosent på Ås. Det var den eneste akademiske stilling som innenfor en overskuelig horisont var tilgjengelig, men arbeidsoppgavene og miljøet på Landbrukskøleskolen var en bakevje i forhold til økonomisk forskning. Nå hadde det dessuten dukket opp noe nytt: en "forskningsdirektør" i Byrået!! Han bekreftet Bjerves verste anelser: 'Og dessuten er jeg slett ikke sikker på at mitt valg ville falle ut til fordel for Ås, dersom jeg kunne velge fritt mellom dosenturet og stillingen som forskningsdirektør. Det siste synes meg nemlig å være meget tillokkende, spesielt med deg som direktør.'

Men Aukrust var ikke tilbøyelig til å trekke sterke konklusjoner så kort etter at han hadde fått bekräftelsen på hva som foregikk. Han ville ikke si noe endelig hvordan han ville stille seg under det nye regimet som ville bli etablert i Byrået. Han ga Bjerve inntrykk av at det mest sannsynlig ville bli Ås og med den verst mulig begrunnelse: 'Jeg kan iallfall vanskelig tenke meg å fortsette i lengre tid som Steins underordnede all min kjærlighet til Byrået og nasjonalregnskapet til tross.' Det var ikke bare lett å uttrykke seg om disse spørsmålene i brevs form, det ville bli noen annet når de møttes igjen ('Gud som jeg lengter etter å treffe deg igjen, gutt!').

Aukrust hadde blitt mer og mer opptatt av nasjonalregnskapsspørsmål. Han så for seg nye oppgaver som ventet så snart hovedjobben utformingen av det årlige nasjonalregnskapet var gjennomført. Det var i realiteten biter til et arbeidsprogram for Forskningsavdelingen han kastet fram for Bjerve som oppgaver han gjerne ville gå løs på:

- 1) *Tilbakegående analyser med sikte på årlige tall fra ca. 1900 av og noe mer grove analyser for 5-års-gjennomsnitt tilbake i forrige hundreår,*
- 2) *Utbygging av det løpende årlige regnskap med oppgaver om inntektsfordelingen,*
- 3) *Oppbygging av et kvartalsregnskap.*

Bjerve hadde utesket Aukrust også om hvordan den påtenkte forskningsavdelingen burde legges opp. Aukrust som inntil kvelden før ikke ante noe om en slik avdeling, ikke skulle bli leder av den og som heller ikke ville fortsette der som byråsjef, ga Bjerve side opp og side ned med konstruktive forslag også om det. Nasjonalregnskapet måtte utgjøre grunnpillaren i forskningsavdelingen. Dernest var det naturlig å velge arbeidsoppgaver som utnyttet nasjonalregnskapsmaterialet. Hva det skulle være rent konkret, var ikke så opplagt:

Jeg skulle personlig tro iallfall er det dette som faller meg inn i øyeblikket at modellbygging og den slags naturligst hører hjemme under instituttet. For Byrået vil det så være naturlig å konsentrere seg om delanalyser. Her bør en vel da igjen konsentrere seg om praktiske problemer av øyeblikkelig interesse og signerte spesialartikler i Statistiske Meddelelser bør være veien å offentliggjøre dem på. Hvordan er f.eks. relasjonen mellom importbehov, sysselsetting og inntektsfordeling.

Men dette hastet neppe så mye: 'Nå ja, tar jeg ikke feil, vil det bli god tid til å diskutere alt dette. For de første par årene skal du få hendene fulle med andre ting, det er min tro!' Utvilsomt en korrekt bedømmelse! Og Aukrust skulle få all anledning til å påvirke forskningsavdelingens arbeid. Modellbygging skulle det også bli.

Aukrust brev ble et sjokk for Bjerve. Han vedgikk uten videre at han hadde gjort en stor feil ved å se bort fra Aukrust som kandidat til "forskningsdirektørstillinga". Det var lite Bjerve kunne gjøre med det nå, han var låst fast i sitt tilbud til Rossen som til og med hadde vært hos Statsministeren og snakket om det. En av Bjerves fluktmuligheter da han sa farvel til direktørstillingen, hadde vært å søke dosenturet på Ås som han trodde han kunne ha fått selv i konkurranse med Aukrust. Nå slapp han det, men i stedet hadde han kanskje kommet til å berøve Aukrust noe som sto høyere på ønskelisten. Han hadde nok tenkt tanken: 'Tenk om no Odd skulle ha hatt hug på forskningsdirektørstillinga!' Eller var Aukrust egentlig ikke så interessert, men bare følte seg urettferdig forbigått? Bjerve forsøkte seg: 'No er det ein ting eg ikkje er heilt viss på, nemleg om du er vonbrotten fordi du ikkje har fått tilbod om jobben eller fordi du rekner med ikkje å få jobben. Det kan alltid vere hyggeleg å få tilbod om ein jobb, jamvel om ein ikkje finn å kunne ta imot. ... Hadde eg nå stått fritt, ville du hatt første val til jobben!'

Men mye lindring var det ikke i dette. Stillingen som leder av forskningsavdelingen skulle selvsagt lysse ut,

og ingen kunne nekte Aukrust å søke, men Bjerve var 'moralsk bunden til å gå inn for Stein dersom han aksepterar dei vilkåra eg har stilt opp. () Så kan du like godt som eg vurdere sjangsane.'

Konfrontasjonen med Aukrust ga Bjerve mye å tenke på, men den kunne knapt ha funnet sted i bedre former. Til tross for Aukrusts høyst berettigede grunn til misnøye la han ingen vansker i veien for Bjerve, snare tvert imot. Bjerve kunne begynne å tenke framover. Selv om studieoppholdet ikke var til ende, dreide tankene seg i retning av livsoppgaven som ventet. Første milepel var klar: 'Eg vil sette mye inn på å få ferdig ein arbeidsplan for Byrået og legge den fram for Regjeringa alt i midten av juni. Formålet med den er mellom anna å sette på trykk kva vi meiner at vi skal kunne klare under visse føresetnader. Blir planene først godteke, skal det ikkje kunne nytte å sette fram krav til Byrået uten anten å syte for tilsvarande meir i ressurser eller slå av på andre krav, for å seie det så enkelt og skjematisk som mogleg. Vi treng eit "nasjonalbudsjett" for Byrået.'

Motbør

Men ikke alle var begeistret da det sivet ut hvem som skulle bli ny direktør i Byrået. Bjerve hadde vært bekymret for hvordan Jahn ville ta imot nyheten. Jahn fikk vite hvordan det lå an av Stein Rossen og skrev til Bjerve for med rene ord å si at han ikke fant ham kvalifisert for stillingen ('jeg vet De heller vil høre min mening uten omsvøp, enn å få den kledd inn i omsorgsfulle vendinger'). Jahn var misnøyd med at han ikke er konsultert av Regjeringen om saken ('Regjeringen har ikke snakket med meg om dette, men jeg hører jo heller ikke til Partiet').

Jahn hadde engasjert Bjerve i Byrået under krigen og kjente så vel hans dyktighet, som hans klart uttalte interesse for teoretisk økonomi. '... jeg har alltid hatt det inntrykk at Deres interesser først og fremst gikk i retning av teoretisk økonomi og De ikke egentlig hadde tenkt Dem å gjøre den offisielle statistikk til Deres oppgave. De har heller aldri arbeidet med statistikk fra begynnelsen av: planlegging, innsamling og utarbeiding av tabeller, slik at De har fått den utdannelse som etter min oppfatning er nødvendig om en skal kunne favne over Byråets arbeid hvor nasjonalregnskapet bare er en liten del'. Denne kritikken var nok ikke den verste, for Bjerve visste at han hadde Brofoss med seg i at nasjonalregnskapet burde være atskillig mer enn "bare en liten del".

Jahns reaksjon var en kalddusj for Bjerve, men i de sterke ordene lå det også råd. Når det gjaldt de tre underdirektørene 'som skulle lette dem i arbeidet' var Jahn klar. 'Jeg kom til å spørre meg selv: Hva skal så direktøren gjøre? Jeg forstår ikke dere unge. Den oppgaven å ta over Byrået krever jo i de første år av direktøren at han personlig må arbeide seg gjennom hver eneste gren av norsk statistikk, og da kan han ikke falle

tilbake på underdirektører. Etter min oppfatning må han om han skal makte det i de første år følge arbeidet i hver underavdeling'. Og en siste korreks: 'En skal ikke legge opp en plan for en administrasjon uten å kjenne den. Først når man har sett hvordan den fungerer og har funnet de feil som er, kan en rette på det'.

For Bjerve var Jahns reaksjon et nytt slag. Bjerve hadde nå kommet langt bort fra sin oppfatning fra et halvt år tilbake om at han som direktør kunne lede statistikken "mer formelt enn reelt" og mislikte sterkt at Jahn ga uttrykk for at han ville lede Byrået på arm-lengdes avstand gjennom underdirektører: 'Rett nok er ikke detaljene i den offisielle statistikken det morsomste jeg vet å sysle med, men har jeg først tatt på meg en oppgave, vil jeg også ta på meg de soleklare forpliktelsene som følger med den! det gjorde meg virkelig vondt at de kan tvile på dette.'

Bjerve sa rett ut til Jahn at 'for meg vil det ikke bli morsomt å overta sjefstillingen i Byrået uten å ha Deres fulle tillit og støtte.' De fleste byråsjefene hadde jo arbeidet i årevis sammen med Jahn ('Jahns motstand ... vil gi meg en motbør i Byrået som ikke vil gjøre problemet lettere og morsommere'). Hvis det var slik at Jahn ikke fant at Bjerve var den som Byrået ville være best tjent med som sjef, ville Bjerve innstendig be ham om å ta dette opp med regjeringen ('Jeg vil ikke kjenne meg forurettet om resultatet skulle bli en annen direktør').

Jahn svingte imidlertid raskt om til en mer forsonlig holdning i sitt svar tilbake og rent ut roste Bjerves egenskaper, særlig at han var fra landet!

Det som ved siden av Deres strengt vitenskapelige innstilling gjør at jeg mener De kan føre Byrået videre er det at jeg alltid har hatt inntrykk av at De levende har gått inn for den oppgave De har fått og at De ikke gir Dem før De har evnet å løse den. Jeg vil bruke et uttrykk som at det er noe ved Dem som gjør at De kan brenne for en sak og det betyr mangen gang nesten alt. Til det kommer den ting at De kjenner livet på den norsk landsbygd og derigjennom skulle ha mer tak på hva Norge er enn de som er født og har levet sitt hele liv i et bymiljø.

Jo, Jahn var et følelsesmenneske!

Stillingen som direktør i Statistisk sentralbyrå ble lyst ut i mars 1949 og Bjerve søkte. Det samme gjorde Erling Petersen, Kaare Petersen og aktuar Henrik Palmstrøm. Bjerve ble utnevnt i statsråd fredag 29. april 1949. Alt mandagen etterpå var det en stort oppslått artikkel i Morgenbladet som fant alle de tre øvrige søkerne bedre kvalifisert enn Bjerve både med hensyn til utdannelse og erfaring. Særlig framhevet Morgenbladet Erling Petersens kvalifikasjoner og framholdt videre:

“Han nyter tillit i vide kretser, og etter hva vi forstår var det et absolutt ønske av fremtredende statistikere og fagfolk at han måtte bli ansatt i stillingen. Men så kommer det til at han ikke er noen kastekjepp for de skiftende anskuelser, og at han er ikke falt på kne for den planøkonomiske ensrettethet. Professor Petersen er hva angår alder, kraft og kvalifikasjoner for den stilling det her gjelder, så langt overlegen Bjerve, at dennes ansettelse betyr en grov forbigåelse, et slag i ansiktet på faget. Man må dessverre se det som en ny straffeakt mot professor Petersen for hans selvstendighet overfor mote-doktriner av planøkonomisk karakter. Klikken er ham ikke huld, akkurat som engang før da han ved klikkens hjelp ble forbigått til professorstillingen ved Universitetet til stor skade for vår frie sosialøkonomiske vitenskap.”

Erling Petersen var neppe den best egnede kandidat for den kraftinnsats som krevdes i Byrådet i årene som fulgte, men hans faglige innsikt og erfaring kunne ikke trekkes i tvil. Han hadde arbeidet 15 år i Byrådet fra 1928 til 1943 og var i 1949 professor ved Norges Handelshøyskole. Et politisk moment var selvsagt til stede, Petersen tilhørte Høyre og var i klart profilert opposisjon til flere sider ved den økonomiske politikken.

Bjerve reiste hjem på *M/S Stavangerfjord* og overtok som direktør fra den 20. mai 1949. Forskningsavdelingen ble opprettet fra 1. juli 1950.